

Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право
УДК 342.7

Мельник Андрій Богданович

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної,
фізичної та вогневої підготовки*

Прикарпатський факультет Національної академії внутрішніх справ

Мельник Андрей Богданович

*старший преподаватель кафедры тактико-специальной,
физической и огневой подготовки*

Прикарпатский факультет Национальной академии внутренних дел

Melnyk Andrii

*Lecturer of the Department of Tactical-Special Physical Training
Precarpathian Faculty of the National Police of Ukraine*

Гуцуляк Микола Ярославович

*кандидат юридичних наук, доцент,
викладач спеціальності «Право»*

Івано-Франківський коледж

Львівського національного аграрного університету

Гуцуляк Николай Ярославович

*кандидат юридических наук, доцент,
преподаватель специальности «Право»*

Ивано-Франковский колледж

Львовского национального аграрного университета

Gutsuliak Mykola

Teacher of the Specialty «Law»

Ivano-Frankivsk College of the

Lviv National Agrarian University

**КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ
ПОЛІЦІЄЮ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ
ЗАХОДІВ**

**КЛЮЧЕВЫЕ ПРИНЦИПЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ПОЛИЦИЕЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА ВО ВРЕМЯ
МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ**

**KEY PRINCIPLES OF PROVIDING PUBLIC ORDER BY THE
NATIONAL POLICE DURING MASS EVENTS**

Анотація. У статті досліджено особливості забезпечення публічного порядку та безпеки під час масових заходів з огляду на закордонний досвід, що впроваджується в діяльність органів та підрозділів Національної поліції України в рамках її реформування. Проведено аналіз основоположних принципів, що визначають стратегію та методи роботи поліції з масовими зібраннями згідно з кращими європейськими практиками (скандинавською моделлю) забезпечення правопорядку. Зокрема, досліджено ключові засади європейської практики правоохоронної діяльності під час забезпечення права людини на мирні зібрання відносно кола нормативно-правових актів, котрі визначають діяльність Національної поліції у зазначеній сфері діяльності. Визначено основні критерії, які впливають на ефективність використання досліджуваної моделі охорони публічного порядку в роботі Національної поліції України.

За основу наукового дослідження використано Концепцію запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів, через призму закріплених у ній положень. Відображені висновки та пропозиції у науковій статті засновані на проведеному інтерв'юванні осіб з числа керівного складу

органів та підрозділів Національної поліції, які пройшли тренінги Консультативної місії Європейського союзу в Україні з питань забезпечення громадського порядку під час масових заходів [1].

Ключові слова: *масові зібрання, публічна безпека та порядок, Національна поліція України.*

Анотація. *В статті досліджено особливості забезпечення громадського порядку та безпеки в час масових заходів з урахуванням зарубіжного досвіду, який впроваджується в діяльність органів та підрозділів Національної поліції України в рамках її реформування. Проведено аналіз основних принципів, що визначають стратегію та методи роботи поліції з масовими зібраннями згідно з найкращими європейськими практиками забезпечення правопорядку. Зокрема, досліджено ключові принципи європейської практики правоохоронної діяльності при забезпеченні права людини на мирні зібрання стосовно кола нормативно-правових актів, які визначають діяльність Національної поліції в зазначеній сфері діяльності. Визначено основні критерії, які впливають на ефективність використання досліджуваної моделі охорони громадського порядку в діяльності Національної поліції України.*

За основу наукового дослідження використано Концепцію впровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення громадської безпеки та порядку при проведенні масових заходів, через призму закріплених в ній правил. Висновки та пропозиції в науковій статті ґрунтуються на проведенні інтерв'ювання осіб з числа керівного складу органів та підрозділів Національної поліції, які пройшли тренінги Консультативної місії Європейського союзу в Україні по

вопросам обеспечения общественного порядка во время массовых мероприятий [1].

Ключевые слова: массовые собрания, публичная безопасность и порядок, Национальная полиция Украины.

Summary. *The article deals with the features of public order and security during mass events in terms of foreign experience, which is implemented in the activities of bodies and units of the National Police of Ukraine in the framework of its reform. There has been analyzed the basic principles that determine the strategy and methods of policing with mass gatherings under the best European practices (Scandinavian model) to ensure law and order. In particular, the key principles of European law enforcement practice in ensuring the human right to a peaceful assembly about the range of regulations that define the activities of the National Police in this area of activity have been studied. There has been investigated the main criteria that affect the effectiveness of the study model of public order protection in the work of the National Police of Ukraine.*

The scientific research is based on the concept of the introduction of the Scandinavian model of public safety and order in the activities of bodies and subdivisions of the National Police of Ukraine during mass events, through the prism of the provisions enshrined in it. The presented conclusions and proposals in the scientific article are based on the interview of persons from the leadership of the bodies and units of the National Police, who were trained by the Advisory Mission of the European Union in Ukraine on public order during mass events [1].

Key words: *mass meetings, public order, National Police of Ukraine.*

Постановка проблеми. Зростання громадянської свідомості, яке відбувається протягом останніх років в Україні та знаходить своє вираження в активізації участі суспільства в громадсько-політичному

житті держави, зумовлює необхідність з боку її владних інституцій постійного вдосконалення управлінської системи регулювання відносин у сфері прав і обов'язків людини та громадянина. Одним із фундаментальних громадянських прав у будь-якій сучасній демократичній державі є право на публічні зібрання, квінтесенцією якого є вираження своїх поглядів стосовно найважливіших суспільних питань, зокрема через протест, чи задоволення культурних, релігійних, політичних або інших потреб. Постійно прогресуюча кількість масових заходів, що відбуваються в Україні, є свідченням розвитку та утвердження демократичних засад, перш за все в ментальності самих громадян, і як наслідок – поступове інтегрування країни в європейський суспільний та культурний простір. Тому цілком логічним кроком, з боку нашої держави, є різнобічне перезавантаження (оновлення) основних форм та методів організації державної влад, в різних її сферах з умовою їх відповідності викликам сьогодення.

Одним із таких напрямів державної політики є діяльність, спрямована на впровадження ефективних реформ всієї правоохоронної системи держави, зокрема Національної поліції, яка виступає одним із основних суб'єктів владних повноважень, завданням яких є забезпечення публічного порядку та безпеки під час масових заходів [2].

На наше переконання, прикладом реалізації задекларованих державою проєвропейських позицій у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів виступає прийнятий Міністерством внутрішніх справ України 23 серпня 2018 року наказ № 706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» [3]. Проте імплементація європейської практики правоохоронної

діяльності – тривалий за часом процес і з огляду на її суспільну значущість потребує належного наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження особливостей діяльності поліції під час масових зібрань у своїх працях, присвячених публічній безпеці та порядку, займались такі закордонні фахівці, як: Райхер С., Стотт К., Кронін П., Аданг О та інші [4].

Однак із сторони вітчизняної доктрини, такі дослідження є фрагментарними та потребують подальшого наукового чи теоретичного обґрунтування. Зокрема окремими питаннями охорони публічного порядку, на основі власне європейського досвіду, що впроваджується в діяльність Національної поліції України, займались Н. Туз [5] та Д. Оверченко [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз керівних принципів роботи поліції з масовими зібраннями в кращих європейських практиках правоохоронної діяльності, передусім у контексті відповідності таких засад національному законодавству, а також стосовно притаманних правоохоронній системі України об'єктивних факторів, що можуть мати істотний вплив на ефективність їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Основою діяльності поліції, за скандинавською моделлю як загальноєвропейською практикою, є усвідомлення та повага права кожного громадянина на свободу думки й публічне її вираження, в тому числі через масові зібрання. Таке право закріплено в низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема: Загальній декларації прав людини [7], Міжнародному пакті про громадянські та політичні права [8], Конвенції про захист прав і основоположних свобод [9]. Усі перелічені вище нормативні документи є ратифікованими Верховною Радою України й відповідно виступають частиною національного законодавства.

Статтею 39 Конституції України визначено, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом у визначених законом випадках лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [10]. Важливо зауважити, що забезпечення цього права з боку держави гарантується винятково у випадку, коли зібрання має мирний характер. Разом з тим право на публічні зібрання є індивідуальним, і навіть за обставин вчинення протиправних дій, що становлять загрозу правопорядку, зі сторони окремих осіб чи груп, реакція з боку поліції повинна спрямовуватися виключно на тих громадян, які порушують закон, а не загалом на всіх учасників. Якщо провести паралелі з іншими ключовими нормами Конституції, згідно з якими Україна є правовою та демократичною державою (стаття 1), а також законом України «Про Національну поліцію», що визначає її діяльності на засадах верховенство права та дотримання прав і свобод людини (стаття 7), та зобов'язує кожного поліцейського поважати і не порушувати прав і свобод людини (стаття 18), то відповідність зазначених засад діяльності, згідно із скандинавською моделлю, з нормативно затвердженими принципами роботи Національної поліції України є очевидною.

Європейська практика охорони публічного порядку розроблена на основі сучасних наукових теорій, досліджень та спостережень, що описують динаміку людських зібрань, за допомогою яких було ідентифіковано та виокремлено стратегічні принципи роботи поліції, спрямовані на запобігання конфліктам між групами, в середині людських зібрань та поліцією [11,с.8]. З-поміж інших, які стосуються легітимності

дій поліції, а також організації системи управління, розглянемо ті, що мають за мету зниження чи запобігання ймовірного негативного розвитку подій та за допомогою яких досягається певний рівень деескалації конфліктів під час масових заходів.

До таких принципів, належать: 1) знання, або ж володіння інформацією, 2) сприяння, 3) комунікація та діалог, 4) диференціація [3]. Ці принципи лягли в основу загальної стратегії дій поліції в роботі з масовими зібраннями й відповідно визначають тактичні методи, що застосовуються для досягнення цілей охорони публічного порядку.

Понятійні аспекти та зміст окремих принципів розглянемо далі. «Знання» (володіння інформацією) передбачає здійснення заходів, спрямованих на отримання різносторонньої інформації про фактори, які стосуються масового заходу та можуть мати істотний вплив на його перебіг, в тому числі з позиції організації роботи підрозділів поліції. Серед інформації, що потребує встановленню, є: час, місце, організатори та форма проведення масового заходу, кількість учасників, їх мета і способи її досягнення та деякі інші. Вважаємо, що реалізація цього принципу, в рамках встановлення вищезазначених об'єктивних фактів, й раніше проводилась правоохоронними органами України при підготовці до забезпечення публічного порядку. Такий процес прийнято іменувати «вивченням оперативної обстановки». Проте в практиці роботи європейських правоохоронних систем, що використовують цю модель, принцип «знання» передбачає володіння інформацією стосовно значно більшого кола відомостей, в тому числі й науково-обґрунтованих теорій, які пояснюють процеси, що відбуваються в середині натовпу. Зокрема, провідне місце посідає теорія соціальної ідентичності, яка пояснює поведінку людини, котра ідентифікує себе з певною групою [4]. Для поліції важливо знати, які цінності панують в середині тієї чи іншої групи людей, що в їхньому розумінні є неприйнятним (й навпаки) та може

сприйнятись як загроза чи навіть образа. Завдяки такій інформації можна зрозуміти, яку форму взаємодії необхідно обрати з групою, а в деяких випадках утриматись від певних проявів з боку поліції, і що прогнозовано може призвести до виникнення конфліктів між нею та учасниками масового зібрання. Для досягнення таких цілей в деяких випадках важливим є залучення фахівців, що є компетентними стосовно окремих соціальних груп, зокрема національних та релігійних спільнот. Прикладом такої взаємодії є усталена практика залучення ізраїльських поліцейських до забезпечення публічного порядку в місті Умані Черкаської області під час здійснення паломницьких заходів зі сторони брацлавських хасидів. Останнє таке залучення було 20 січня 2019 року [12]. На переконання правоохоронців, які безпосередньо залучались до забезпечення публічного порядку спільно з ізраїльськими колегами, така співпраця значно полегшувала не лише спілкування з учасниками заходу, а й сприяла кращому розумінню перебігу подій та їх прогнозуванню з позиції безпеки.

Також важливим для організації належної роботи поліції є володіння інформацією щодо намірів учасників масового заходу. Розглядаючи наміри учасників, важливо ідентифікувати не лише ті, які виражаються ними відкрито, а й визначити приховані, якщо такі є.

Коли мета, якої прагнуть досягти громадяни через масове зібрання, не загрожує публічному порядку, життю та здоров'ю людей чи в інший спосіб грубо порушує права інших громадян, то визначальною позицією в стратегії дій поліції має бути сприяння учасникам заходу в досягненні їх законних цілей. Саме виконання своїх завдань шляхом допомоги та полегшення, а не винятково через здійснення загального контролю над перебігом подій під час масового заходу, відображають зміст досліджуваного принципу, який за таких обставин має істотний вплив на зменшення чи подолання конфліктних ситуацій. Обов'язок щодо реалізації цього принципу поліцією в професійній діяльності відображається в

частині 1 статті 7 Закону України «Про Національну поліцію», в якій закріплено: «Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і *сприяє* їх реалізації». Саме вищевказаний нормативний акт і є передумовою та однією з основних підстав обов'язку неухильно впроваджувати та реалізовувати у правоохоронній практиці зазначений принцип. Але розглядати такий підхід потрібно не лише з позиції законодавчого зобов'язання, а й з практичної доцільності його застосування. До прикладу, організація дорожнього руху на маршруті прямування масової ходи, її супровід з метою попередження інших учасників дорожнього руху, не лише полегшує проведення динамічного зібрання його організаторам та учасникам, а й дає змогу запобігти виникненню подій, що потребуватимуть додаткової реакції з боку поліції, таких як дорожньо-транспортні пригоди, скупчення автотранспорту та можливі конфліктні прояви з боку інших осіб, що не беруть участі в заході.

Звісно, в окремих випадках для виконання завдань з боку поліції щодо збереження публічного порядку та безпеки доводиться вживати заходів, які тією чи іншою мірою обмежують права та свободи громадян. У такому разі ключовими є зваженість та обдуманість в її діях, які повинні сприйматися оточенням як законні та справедливі [11, с.14]. Тому важливо роз'яснювати громадськості необхідність застосування заходів, що вживаються правоохоронними органами шляхом комунікації та діалогу з нею.

Принцип комунікації повинен реалізовуватися на всіх етапах підготовки та проведення мирного зібрання з метою запобігання конфліктам, а також виникненню можливих правопорушень [3]. В основному ця функція покладається на групи поліцейських з питань

комунікації з організаторами та учасниками масових заходів. Згідно з проведеними опитуваннями учасників трьох тренінгів для командного складу органів та підрозділів Національної поліції з питань охорони публічного порядку під час масових заходів, що проводяться Консультативною місією Європейського союзу в Україні, діалог як метод роботи є одним із найефективніших інструментів недопущення (врегулювання) конфлікту та в багатьох випадках дозволяє вирішувати конфліктні ситуації, запобігаючи розвитку конфронтації [1]. Разом з тим відзначається, що ефективне функціонування «поліції діалогу» можливе за якісного професійного добору та належної підготовки її співробітників. До основних критеріїв та вимог, яким повинні відповідати поліцейські превентивної комунікації, слід віднести:

- знання нормативно-правової бази щодо дотримання прав людини, забезпечення публічної безпеки та порядку під час масових заходів;
- вміння встановлювати контакти та підтримувати бесіду з іншими людьми;
- вміння пояснити співрозмовнику в доступній формі правові підстави та загальну стратегію дій поліції щодо забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів;
- здатність змінювати стиль спілкування в залежності від ситуації та досягати компромісу із співрозмовником;
- високий рівень самоконтролю над емоціями в стресових ситуаціях, у тому числі над їх невербальними проявами [13].

Варто зазначити, що принцип комунікації потрібно розглядати не тільки в межах повноважень «діалогової поліції», а в більш широкому розумінні. У рамках такого підходу велике значення має невербальна комунікація з учасниками мирного зібрання. Спосіб та манера поведінки поліцейських, його зовнішній вигляд також є частиною комунікації і надсилають оточенню певні сигнали. Тому важливе значення має

усвідомлення кожним співробітником, окремою групою, підрозділом, які залучені до охорони публічного порядку, що вони представляють усю поліцейську структуру та своїми діями чи поведінкою можуть впливати на загальний перебіг подій. Такі вимоги, що відображаються зокрема у зовнішньому вигляді поліцейських (наявність засобів індивідуального захисту, спеціальних засобів), не повинні нівелювати вимоги щодо особистої безпеки співробітників. Якщо виникає необхідність у застосуванні спеціального обладнання, то воно повинно бути доступне чи вже одягнуте поліцейськими. Тут важливим є вміння зважити та передбачити ситуацію з боку командування різних рівнів.

Диференціація учасників масового заходу, тобто розгляд їх як індивідів, а не однорідної маси, виступає ще одним із важливих принципів деескалації конфліктів в роботі поліції під час проведення мирних зібрань. За окремих обставин зазначений принцип може виступати визначальним і саме від професійності реалізації цього принципу може залежати успіх всіх попередньо вжитих заходів під час масового зібрання чи події. Розглядаючи законодавчі норми щодо відповідальності за правопорушення проти громадського порядку, зокрема статей 293 «Групове порушення громадського порядку» та 294 «Масові заворушення» Кримінального кодексу України, бачимо, що об'єктивна сторона складу злочину проявляється у двох формах – організації або активній участі осіб у груповому порушенні громадського порядку чи масових заворушеннях. Саме перебування особи у натовпі, належність до певної групи, громадської, політичної тощо, не становить складу злочину. Тому важливо, щоб реакція з боку поліції на протиправні прояви була завжди вибірковою, пропорційною, необхідною, а відтак і законною. Такі законодавчі вимоги бачимо в статті 29 Закону України «Про Національну поліцію», яка зазначає вимоги до поліцейського заходу.

Таким чином, невивіркове застосування поліцейських заходів, особливо заходів примусу, може призвести до спільного відчуття в учасників зібрання незаконної до них поведінки та об'єднати їх в єдиній меті протидії поліцейським.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, центральним елементом кращих європейських практик забезпечення правопорядку під час масових заходів є усвідомлення та повага до фундаментального права громадян на мирні зібрання. Чинні міжнародні нормативно-правові акти, що декларують таке право, ратифіковані Україною та відповідно є частиною її національного законодавства. Якщо реалізація права на мирне зібрання однієї групи людей впливає чи тимчасово перешкоджає задоволенню прав та свобод іншої, важливим є збереження балансу між суспільними відносинами, що тимчасово вступили в конфлікт. Роль поліції під час проведення масових заходів окреслюється більш широко та виражається не лише в контролі учасників зібрання й реагуванні на ймовірні протиправні прояви з їхнього боку, але й в організації здійснення своїх функцій таким чином, щоб наскільки це можливо, сприяти учасникам заходу в досягненні їх законних цілей. В окремих випадках практика застосування досліджуваних принципів діяльності поліції переконливо продемонструвала їх ефективність, яка безпосередньо залежить здебільшого від професійної компетентності суб'єктів їх реалізації.

Дотримання вищезазначених засад діяльності не лише сприяє запобіганню конфліктів між учасниками заходу та поліцією, але й демонструє законність її дій.

Література

1. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/video/reducing-violence-at-demonstrations-in-ukraine-launch-of-euam-public-order-training/> (дата звернення: 10.05.2019).
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 15.11.2020).
3. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів : наказ Міністерства внутрішніх справ від 23 серпня 2018 № 706. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS873.html (дата звернення 20.05.2020).
4. Райхер С., Стотт К., Кронін П., Адаг О. Інтегральний підхід до психології людських зібрань та підтримання поліцією громадського порядку. Дії поліції із збереження, підтримання та захисту громадського порядку // Поліцейські стратегії та управління поліцією. 2004.
5. Туз Н. Д. Структура командування під час забезпечення охорони публічного порядку та безпеки згідно зі скандинавською системою // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2018. №3. С. 202-210.
6. Оверченко Д. Г. Загальні положення переговорної діяльності поліцейських груп превентивної комунікації під час масових заходів // Юридична психологія. 2017. № 2 (21). С. 156-163
7. Загальна декларація прав людини 10.12.1948 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення: 15.11.2020).

8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 19.10.1973 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.11.2020).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.11.2020).
10. Конституція України: офіц. вид. Верховна Рада України. Київ: Алерта, 2018. 112 с.
11. Основи особливої тактики дій (за надзвичайних обставин) / Селлі Джексон, Зоран Місіч, Ральф Прайс. Швеція, 2001.
12. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/24767_V_Uman_pribuv_zagin_policeys_kih_iz_Izrailyu.htm (дата звернення: 10.08.2020).
13. Про запровадження в територіальних органах і підрозділах Національної поліції постійно діючих робочих груп поліцейських з питань комунікації з організаторами та учасниками масових заходів: доручення Національної поліції України від 31 лип. 2017 р. № 8246/01/20-201.

References

1. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/video/reducing-violence-at-demonstrations-in-ukraine-launch-of-euam-public-order-training/>
2. Pro Nacionaljnu policiju: Zakon Ukrajiny 02.07.2015 r. № 580-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Pro zatverdzhennja Konceptiji zaprovadzhennja v dijajnosti orghaniv ta pidrozdiliv Nacionaljnoji policiji Ukrajiny skandinavskojji modeli zabezpechennja publichnoji bezpeky ta porjadku pid chas provedennja masovykh zakhodiv: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav vid 23 serpnja 2018 # 706. URL:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS873.html.

4. Rajkher S., Stott K., Kronin P., Adangh O. (2004) «Integhralnyj pidkhid do psykholohiji ljudsjkykh zibranj ta pidtrymannja policijeju ghromadsjkogho porjadku» // Diji policiji iz zberezhennja, pidtrymannja ta zakhystu ghromadsjkogho porjadku: Mizhnarodnyj zhurnal – Policejski Strateghiji ta upravlinnja policijeju.
5. Tuz N. D. Struktura komanduvannja pid chas zabezpechennja okhorony publichnogho porjadku ta bezpeky zghidno zi skandynavsjskoju systemoju // Naukovyj visnyk Ljvivsjkogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav. Serija jurydychna. 2018. #3. S. 202-210.
6. Overchenko D. Gh. Zaghaljni polozhennja pereghovornoji dijalnosti policejsjkykh ghrup preventyvnoji komunikaciji pid chas masovykh zakhodiv // Jurydychna psykholohija. 2017. # 2 (21). S. 156-163.
7. «Zaghaljna deklaracija prav ljudynty» 10.12.1948 r.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
8. «Mizhnarodnyj pakt pro ghromadjansjki ta politychni prava» 19.10.1973 r.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
9. Konvencija pro zakhyst prav ljudynty i osnovopolozhnykh svobod
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
10. Konstytucija Ukrajiny: ofic. vyd. / Verkhovna Rada Ukrajiny. Kyjiv: Alerta, 2018. 112 s.
11. Osnovy osoblyvoji taktyky dij (za nadzvychajnykh obstavyn): Selli Dzhekson, Zoran Misich, Raljf Prajs. Shvecija, 2001.
12. URL:https://mvs.gov.ua/ua/news/24767_V_Uman_pribuv_zagin_policeysk_ih_iz_Izrailju.htm
14. Pro zaprovadzhennja v terytorialnykh orghanakh i pidrozdilakh Nacionaljnoji policiji postijno dijuchykh robochykh ghrup policejsjkykh z pytanj komunikaciji z orghanizatoramy ta uchasnykamy masovykh zakhodiv : doruchennja Nacionaljnoji policiji Ukrajiny vid 31 lyp. 2017 r. # 8246/01/20-201